

Dr hab. Anna Fidelus prof. UKSW

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Marty Jaroszewskiej
pt. „Resocjalizacja przez kształcenie zawodowe w szkołach przywieziennych w opinii
skazanych, nauczycieli i pracodawców”,
przygotowana pod kierunkiem ks. Dra hab. Kazimierza Pierzchały, prof. KUL
na zlecenie Instytutu Pedagogiki KUL

Zgodnie z treścią art. 13 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki rozprawa doktorska przede wszystkim powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedłożona do recenzji praca doktorska zostanie oceniona zgodnie z treścią wskazanego artykułu.

I. Ogólna charakterystyka pracy

Praca doktorska mgr Marty Jaroszewskiej pt. „Resocjalizacja przez kształcenie zawodowe w szkołach przywieziennych w opinii skazanych, nauczycieli i pracodawców”, s. 278 uwzględnia bardzo istotny aspekt roli kształcenia zawodowego wśród skazanych w procesie resocjalizacji. Wpisuje się znacząco w istotny obszar badawczy, który nie został w pełni eksplorowany w naukach społecznych, a w szczególności w analizach procesu resocjalizacji osadzonych, co stanowi niezwykle walor pracy doktorskiej.

Problem uwarunkowań skuteczności resocjalizacji stanowi przedmiot szczególnego zainteresowania pedagogów resocjalizacyjnych, a co za tym idzie wskazywania i podkreślania znaczenia stosowania kar izolacyjnych i ich skutków ubocznych. Jednak efekty aktualnych rozwiązań w tym zakresie nie są jednoznaczne. Istnieje potrzeba systematycznych badań w poszczególnych obszarach złożonego procesu resocjalizacji. Analizowana i eksplorowana przez Doktorantkę problematyka ma istotne znaczenie w wielu płaszczyznach, można choćby wymienić: a) zrozumienie mechanizmów kształtujących zachowanie osób przebywających w izolacji, b) poznanie uwarunkowań motywujących skazanych do kształcenia zawodowego, czy c) wpływ kształcenia zawodowego na efektywność procesu resocjalizacji osób skazanych.

Toteż uzyskane przez Doktorantkę rezultaty badań, a także poczynione przez nią analizy teoretyczne wydają się mieć szerokie znaczenie zarówno teoretyczne, jak i aplikacyjne. Należy podkreślić, że od lat toczący się dyskurs w zakresie uwarunkowań procesu resocjalizacji osób skazanych pozostaje otwarty. Analizowane są nowe determinanty, poszukiwane są kolejne rozwiązania, które rokują pozytywnie na funkcjonowanie osób przebywających w izolacji więziennej, a przede wszystkim na wzmocnienie ich prospołecznych postaw po opuszczeniu zakładu karnego. Warto podkreślić, że problematyka rozważań Doktorantki osadzona jest również w kontekstach pedagogiki szkolnej. Podjęte tematy relacji nauczyciel – uczeń, trudności w nauce czy bazy dydaktycznej - poza specyfiką charakterystyczną dla szkół więziennych odnoszą się również do szerszego kontekstu edukacji, głównie roli nauczyciela, jego przygotowania zawodowego i kompetencji. Należy zauważyć, że tematyka związana z kształceniem osób skazanych w dotychczasowych badaniach była podejmowana fragmentarycznie, głównie jako narzędzie w procesie resocjalizacji. Z pewnością należy szczegółowo rozwijać ten obszar, głównie z perspektywy roli nauczyciela, ale również specyfiki programów kształcenia, adekwatności nauczanych treści do potrzeb współczesnego rynku pracy. Należy pamiętać, że kształcenie skazanych wyjątkowo powinno mieć wymiar perspektywiczny. Osoby będą mogły wykorzystać swoje przygotowanie zawodowe już podczas izolacji, ale o wiele bardziej istotne jest ich przygotowanie do potrzeb rynku pracy, w okresie powrotu na wolność. Należy więc w trakcie izolacji więziennej podejmować takie działania, które okażą się skuteczne w przyszłości. Dlatego też podnoszone przez Doktorantkę rozważania i badania już na wstępie należy uznać za bardzo istotne z punktu widzenia resocjalizacyjnego, wpisujące się we współczesne – polskie i światowe tendencje.

II. Ocena struktury i strony formalnej pracy

Struktura rozprawy jest logiczna i uporządkowana rzeczowo w 5 rozdziałach tematycznie i spójnie powiązanych z zasadniczą ideą i celami poznawczymi na 278. stronach jednolitego tekstu. Opracowanie wieńczy bogata bibliografia zawierająca ponad 150 pozycji zwartych stanowiących najnowsze publikacje naukowo - badawcze oraz rozpatrująca zmiany doktrynalno-normatywne, netografia, spisy tabel i wykresów, aneks.

Część teoretyczna obejmuje trzy rozdziały, w których Autorka kolejno omówiła takie zagadnienia, jak: oddziaływania penitencjarne w świetle współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej i penitencjarystyki (rozdział I), kształcenie osadzonych w polskiej praktyce resocjalizacyjno-penitencjarnej-zarys historyczny (rozdział II) oraz ortodydaktyka osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej (rozdział III). Natomiast część empiryczna obejmuje podstawy metodologiczne badań własnych (rozdział IV) i

resocjalizacyjny kontekst kształcenia skazanych (rozdział V). Całość pracy zamyka zakończenie, bibliografia i wymieniony wyżej aneks. Na podkreślenie zasługuje imponująca liczba pozycji bibliograficznych wykorzystanych w pracy, która stanowi odzwierciedlenie rozległej, interdyscyplinarnej wiedzy Doktorantki w zakresie prezentowanej problematyki.

Oceniając pracę od strony formalnej, należy zaznaczyć, że została ona napisana zgodnie z wymogami naukowymi w obszarze nauk społecznych. Autorka w sposób wyczerpujący i uporządkowany przedstawiła omawiane przez nią zagadnienia a zaprezentowane w poszczególnych rozdziałach treści odpowiadają problematyce ujętej w zawartych tytułach. Sposób przedstawienia treści pozwala śledzić tok wywodu Doktorantki a odbiór pracy ułatwiają opracowane tabele i schematy. Praca napisana jest starannym i poprawnym językiem. Zaś używane nazewnictwo i styl określić można mianem klasycznego, ścisłego i precyzyjnego rzemiosła naukowo-badawczego.

III. Dyskurs naukowy nad problematyką rozprawy. Oryginalność rozwiązania problemu naukowego

Recenzowana praca doktorska stanowi istotny wkład w rozwój pedagogiki resocjalizacyjnej na temat roli kształcenia zawodowego osadzonych w procesie resocjalizacji. Podjęty przez Doktorantkę problem ma zarówno znaczenie naukowe, jak również aplikacyjne. Ponadto odniesienie badań do osadzonych kształcących się pozwala na zaliczenie ich do niezmiernie ważnych, gdyż dotychczas problem ten nie jest jeszcze szczegółowo rozpoznany. Dlatego też podjęta przez Doktorantkę problematyka wymagała bardzo wnikliwych analiz związanych zarówno ze znajomością współczesnej wiedzy z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej, edukacji, jak i możliwości dotarcia do osób badanych, co z pewnością nie było łatwe. Owa trudność wynika zarówno z czynników związanych z panującymi ograniczeniami dotarcia do osób skazanych ze względu na panującą pandemię, jak i specyfikę samych badanych, dla których badania są często zbyt dużym obciążeniem poznawczym. Przeprowadzenie badań w grupie skazanych wymaga znajomości warunków izolacji więziennej i czynników związanych z tym środowiskiem. Toteż prowadzenie badań w tym środowisku jest bardzo wymagające. Praca doktorska Pani Marty Jaroszewskiej stanowi ważne na gruncie teoretycznym, empirycznym i aplikacyjnym opracowanie dotyczące kształcenia zawodowego osób w warunkach izolacji więziennej. Doktorantka

postawiła wiele pytań, które miał przybliżyć do poznania specyfiki kształcenia zawodowego osadzonych.

Zagadnienie, które eksploruje Doktorantka poznawczo i empirycznie należy uznać za oryginalny obszar dociekań naukowych w trzech płaszczyznach:

- 1) Teoretycznej, gdzie Doktorantka dokonała wnikliwej analizy literatury przedmiotu nie tylko w zakresie kształcenia zawodowego skazanych. Oceniając zawartość treściową poszczególnych rozdziałów należy stwierdzić, że najwięcej miejsca poświęciła zagadnieniu oddziaływań penitencjarnych w świetle współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej i penitencjarystyki. Doktorantka wnikliwie przeanalizowała pojęcie resocjalizacji, wskazała na pozytywne i negatywne czynniki warunkujące omawiany proces. Zaprezentowała podstawowe zasady wychowania resocjalizującego, scharakteryzowała formy, metody i środki wychowania resocjalizującego. W tej części Autorka dokonała wnikliwego przeglądu badań w zakresie współczesnych koncepcji resocjalizacyjnych w Polsce. Ocenie poddane zostały koncepcje behawioralne, interakcyjne, wielowymiarowe, poznawcze i psychodynamiczne. Szczególne miejsce w tym opisie znalazła koncepcja „probacji” Andrzeja Bałandynowicza i koncepcja Twórczej Resocjalizacji Marka Konopczyńskiego. Wybór koncepcji wybitnych polskich pedagogów należy uznać za właściwy.

W mojej ocenie prezentowane treści nie zostały poddane krytycznej ocenie Doktorantki, a szczególne braki dostrzegam w kontekście odniesienia przywołanych teorii do pracy penitencjarnej.

W tej części – teoretycznej znalazły się również treści prezentujące obszar kształcenia osadzonych. To bardzo interesująca część opisująca rozwój szkolnictwa przywięziennego w Polsce. Na tle ogólnych tendencji penitencjarystyki w Polsce Doktorantka zaprezentowała przemiany szkolnictwa zawodowego i ogólnego w zakładach karnych. Podejmując temat roli nauczycieli szkół przywięziennych odniosła się do opracowań polskich pedeutologów, podejmujących kwestię powinności nauczyciela. Uważam, że ten wątek został zaprezentowany przez Doktorantkę zbyt ogólnie, bez uwzględnienia uwarunkowań środowiska szkoły przywięziennej i specyfiki potrzeb skazanych. Osoba nauczyciela, jego przygotowanie zawodowe, osobowość - to bardzo istotne kwestie, znacząco wpływające na przebieg procesu resocjalizacji. Dokonując prezentacji zagadnień dotyczących uczniów szkół przywięziennych Doktorantka przytoczyła wypowiedzi pięciu skazanych, którzy podjęli naukę podczas odbywania kary pozbawienia wolności. Sama treść wypowiedzi

potwierdza znaczenie kształcenia w grupie izolowanych, jednak zabrakło mi w tym fragmencie odniesienia Doktorantki do przytoczonych wypowiedzi skazanych. W opracowaniu teoretycznym pracy znalazły się również treści prezentujące dane statystyczne dotyczące bazy szkół, kadry pedagogicznej, procedury naboru skazanych do kształcenia. Doktorantka pochyliła się również nad uwarunkowaniami współpracy szkół z kadrami jednostek penitencjarnych i specyfiką nadzoru nad szkolnictwem przywieziennym. Interesujące i inspirujące do dalszych analiz są zaprezentowane wyniki egzaminów w szkołach oraz kwalifikacyjnych kursów zawodowych w roku szkolnym 2019/20 osiągnięte przez uczniów przebywających w izolacji. Doktorantka dokonała ogólnej oceny analizy zdawalności egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, jednak zabrakło mi w tej części próby wyjaśnienia zaistniałego stanu rzeczy. Lektura tej części pracy bez wątpienia wskazuje na rozległą wiedzę Doktorantki w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej. To bardzo cenne, że Doktorantka w sposób uporządkowany przedstawiła treści stanowiące obszar jej analiz naukowych, nadając im logiczny ciąg przyjętego wywodu.

2) Empirycznej, w której Doktorantka przedstawiła cel badań: teoretyczny oraz poznawczy i praktyczny. I tak, cel teoretyczny stanowiło „ukazanie kształcenia zawodowego w szkołach więziennych jako czynnika resocjalizacji” (s. 165). Cel poznawczy to: „poznanie opinii skazanych, nauczycieli, pracodawców na temat kształcenia zawodowego realizowanego w szkołach przywieziennych jako środka oddziaływań wobec osób pozbawionych wolności” (s.166). Natomiast postawiony cel praktyczny zakładał „wypracowanie wskazań dla Służby Więziennej – realizującej działalność resocjalizacyjną, kryteriów jakimi powinni kierować się w obszarze prowadzonej działalności edukacyjnej” (s. 166). Doktorantka przedstawiła także problemy badawcze. Główny problem badawczy - Jakie znaczenie ma kształcenie zawodowe skazanych w procesie resocjalizacji? (s.166) pozwolił Doktorantce na wyznaczenie następujących problemów szczegółowych:

- „Z których form kształcenia najczęściej korzystają osoby pozbawione wolności?
- Jaką motywacją kierują się skazani przy podejmowaniu nauki w czasie izolacji penitencjarnej?
- Jakie są opinie badanych na temat szans uzyskania zatrudnienia po opuszczeniu jednostki penitencjarnej i po uzyskaniu przez nich kwalifikacji zawodowych?
- Jaka rolę odgrywa kształcenie w czasie izolacji penitencjarnej według skazanych, nauczycieli i pracodawców?

- Jakie są opinie pracodawców na temat zatrudniania osadzonych?
- Jaki jest stosunek pracodawców do zatrudniania osób skazanych ze względu na kategorię popełnionego przestępstwa i z czego on wynika?
- Jakie są opinie na temat perspektyw życiowych skazanych?" (s. 167). Do postawionych problemów sformułowano hipotezę główną i hipotezy szczegółowe (s.167-168). Pewna wątpliwość pojawia się w sytuacji braku określenia zmiennych i wskaźników. Ich ustalenie pomogłoby w procesie operacjonalizacji analizowanych danych.

Główną metodą wykorzystaną w pracy jest metoda sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem ankiety, wywiadu oraz technik statystycznych. Narzędziami badawczymi, wykorzystanymi do zebrania materiału badawczego był kwestionariusz ankiety oraz kwestionariusz wywiadu.

Badania zostały przeprowadzone od września 2020 roku do lutego 2022 roku w trzech grupach:

- wśród 120 osób pozbawionych wolności, które podjęły naukę w Centrum Kształcenia Ustawicznego w Iławie oraz Sztumie;
- wśród 7 nauczycieli szkoły przywięziennej w Iławie;
- wśród 10 pracodawców.

Grupa badana została prawidłowo opisana. Również właściwie przedstawiono i zaprezentowano uzyskane rezultaty badań, grupując je zgodnie z analizowanymi problemami badawczymi. Zastosowana konstrukcja pracy pozwala odbiorcy na porównanie postawionych pytań i hipotez z uzyskanymi rezultatami badań. Badania przeprowadzone przez Doktorantkę uznają za oryginalne i trudne do przeprowadzenia ze względu na specyfikę badanej grupy. Opracowanie założeń metodologicznych poprawne. Doktorantka zastosowała właściwe narzędzia do badań własnych, co pozwoliło na uzyskanie wyczerpujących informacji w badaniach ilościowych, z uwzględnieniem określonych sfer badawczych. Należy docenić zarówno wysiłek włożony przez Doktorantkę w ich przeprowadzenie oraz wartość uzyskanych rezultatów badań. Wyniki te z pewnością wzbogacą wiedzę pedagogiczną, pozwalając także na osadzenie jej nie tylko w kontekście wiedzy teoretycznej, ale także praktycznej.

- 2) Aplikacyjnej – Doktorantka w ostatnim podrozdziale dokonała syntezy uzyskanych wyników badań i zaprezentowała wnioski pedagogiczne. Na podstawie zweryfikowanych hipotez wysunięto 10 wniosków, które mogą być wykorzystane w praktyce penitencjarnej. Przeprowadzona przez Doktorantkę interpretacja wyników badań i opracowane na jej

podstawie wnioski odzwierciedlają rozległą wiedzę i kompetencje badawcze Doktorantki. Podjęła ona dyskusję uzyskanych rezultatów badań w świetle aktualnej literatury przedmiotu.

Lektura rozprawy doktorskiej nie nasuwa wątpliwości, iż celem zasadniczym było zaprezentowanie uwarunkowań kształcenia zawodowego wśród skazanych, które mają służyć rozwiązaniom praktycznym, odnoszącym się do systemu edukacji i jej roli w procesie resocjalizacji skazanych.

Należy zaznaczyć, iż w zakresie formułowania o sens prezentowania własnego stanowiska oraz doborze merytorycznej argumentacji, Doktorantka wykazała należyte wnioski oraz potwierdziła, iż posiada potencjał naukowy artykułowania swoich poglądów w sposób logiczny, jasny i spójny. W zakresie konceptualizacji materiału analitycznego Doktorantka wykazała się starannością i obiektywizmem. Właściwie skompletowała materiały wypełnione bogatymi źródłami faktograficznymi i normatywistycznymi. Doktorantka podjęła swobodną próbę rozwiązania istotnych problemów.

IV. Ogólna wiedza Doktorantki w dyscyplinie pedagogika

Po zapoznaniu się z recenzowaną pracą, głównie z jej częścią teoretyczną, stwierdzam, że w sposób adekwatny i gruntowny zostały omówione przez Doktorantkę prezentowane w niej zagadnienia. Teoria w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej została przedstawiona w sposób kompetentny, z uwzględnieniem aktualnych tendencji w pedagogice resocjalizacyjnej i prezentacją aktualnych wyników badań w przedstawionym zakresie tematycznym. Bardzo wysoko oceniam Jej zdolności do analizy obszernego i zróżnicowanego materiału teoretycznego i empirycznego, co przekłada się na rzetelne i merytoryczne omówienie eksplorowanej tematyki. Podsumowując, uważam, że Pani mgr Marta Jaroszevska wykazała się:

- 1) Znajomością wykorzystywanych w dysertacji teorii i koncepcji, co pozwoliło Jej na analizowanie mechanizmów wyjaśniających omawiane zagadnienia i opracowanie na tej podstawie projektu badawczego,
- 2) Wskazanie wkładu naukowego w rozwój wiedzy teoretycznej na temat kształcenia zawodowego osadzonych,
- 3) Wskazanie aplikacyjności przeprowadzonych badań.

V. Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Marty Jaroszewskiej stanowi ważny wkład w poszerzenie wiedzy o wielu wątkach w zakresie zastosowania koncepcji naukowych, funkcjonowania uwięzionych w zakładach karnych i znaczeniu kształcenia zawodowego w procesie resocjalizacji. Dysertacja jest nowatorska i może stanowić istotną pomoc w projektowaniu nauki szkolnej w zakładach karnych. Doktorantka zaprezentowała wysokie kompetencje badawcze, zarówno w aspekcie zaprojektowania badań na poziomie konceptualizowania problemu badawczego, jak i jego realizacji empirycznej. Na szczególną uwagę zasługuje wnikliwie dokonywana analiza omawianych zagadnień. Taka umiejętność pozwala Autorce na precyzyjne odniesienie się do eksplorowanych zagadnień zarówno w kontekście uzyskanych rezultatów badań własnych, jak również w kontekście wyników badań otrzymanych przez innych autorów. Umiejętność dokonania wnikliwej oceny otrzymanych wyników własnych badań wskazuje, że Doktorantka jest świadoma szans i zagrożeń badawczych, a także ich praktycznego wykorzystania.

Konkluzja:

Przedstawioną przez Doktorantkę pracę oceniam pozytywnie zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i metodologicznym. Rozprawa odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.), która z mocy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 84, poz.455) - ma zastosowanie do niniejszego przewodu - **i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego**

Anne Fideles